

ՀՀ ՍՊՈՐՏԻ ԵՎ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

«ՉԱՆԳԵՉՈՒԻԻ
ՊՂՆՁԱՄՈՒԲԳԵՆԱՅԻՆ
ԿՈՄԲԻՆԱՏ» ՓԲԸ

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 1, 2018

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՈՒՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№1, 2018

*Նվիրվում է Հայաստանի առաջին Հանրապետության 100-րդ, Արցախյան շարժման 30-րդ ու
Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-րդ ամյակներին*

*Dedicated to the 100th anniversary of the First Republic of Armenia, the 30th anniversary
of the Artsakh movement and the 2800th anniversary of the founding of Erebuni-Yerevan*

*Посвящается 100-летию Первой Республики Армения, 30-летию Арцахского движения и
2800-летию основания Эребуни-Ереван*

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2018

*Չրատարակության Է երաշխավորվել Երևանի պետական Չամալսարանի գիտական խորհրդի թիվ 2/8.8 առ 29.11.2018թ. որոշմամբ
 Рекомендовано к публикации решением учёного совета №2/8.8
 от 29.11.2018г. Ереванского государственного университета
 Recommended for publication by the Yerevan State University
 Academic Council Decision №2/8.8 of November 29, 2018*

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐ

Նախագահ՝ ԵՊՅ ռեկտոր, ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ

Անդամներ՝

ԱՎԱԳՅԱՆ Արծրուն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ Չրանտ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԲԱԲԱՅԱՆ Դավիթ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԲԱԼԱՅԱՆ Վահրամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳԱԼՍՏՅԱՆ Խաչիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ Զուլիխան, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳՐՈՒՉԴԵՎ Վլադիսլավ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
 ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Գևորգ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ Արման, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԺԵՅՄՈ Մարտիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
 ԼԱՊԵՎԱՎ Վալենտինա, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
 ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆԴՏ Օտտո, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Չամբուրգ, Գերմանիա)
 ՉՈՎՍԵՓՅԱՆ Մուշեղ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՂԱԶԻՆՅԱՆ Գագիկ, ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ Աշոտ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՄԻՆԱՅԱՆ Էդիկ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ Կարեն, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
 ՍԱՐԳՅԱՆ Չայկ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՎԱՍԿՈՎ Մաքսիմ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
 ԶԵՌՅԱՆ Գարիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԶՈՉԱՐՅԱՆ Տիգրան, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Ավետից ԳԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Գիտական Արցախ, №1, 2018, Երևան, «ԱԵԳՄՍ» հրատ., 2018, 448 էջ:
 Scientific Artsakh, №1, 2018, Yerevan, «UYSSA» publ., 2018, 448 pages.
 Научный Арцах, №1, 2018, Ереван, Изд. «ОМУСА», 2018, 448 страниц.

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 1-ին համարում տեղ են գտել հայկական արդի հիմնախնդիրներից մեկի՝ պետականության վերաբերյալ Չայաստանը, Արցախը, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Գերմանիան, Լեհաստանը և Բելառուսը ներկայացնող հեղինակների գիտական աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում գետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2018թ. սեպտեմբերի 13-16-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Չայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» 3-րդ միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

The first issue of «Scientific Artsakh» journal comprises the scientific works of authors from Armenia, Artsakh, the United States of America, Germany, Poland and Belarus on one of the most urgent problems for Armenians – the statehood. The publication also contains the best scientific articles of the 3rd international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 13-16, 2018 in Stepanakert.

В первом номере журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы авторов из Армении, Арцаха, Соединенных Штатов Америки, Германии, Польши и Беларуси по одной из актуальных для армян проблем – государственности.

В издании размещены также лучшие научные статьи 3-ей международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 13-16 сентября 2018 года в Степанакерте.

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Rector of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Members:

AVAGYAN Artsrun, Doctor of Philology, Professor
 AVANESYAN Hrant, Doctor of Psychology, Professor
 BABAYAN David, Doctor of History, Associate Professor
 BALAYAN Vahram, Doctor of History, Professor
 DANIELYAN Gevorg, Doctor of Law, Professor
 GALSTYAN Khachik, Doctor of Political Sciences, Associate Professor
 GHAZINYAN Gagik, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
 GRUZDEV Vladislav, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
 GYULAMIRYAN Julieta, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
 HOVSEPYAN Moushegh, Doctor of Philology, Professor
 KERYAN Garik, Doctor of Political Sciences, Professor
 KOCHARYAN Tigran, Doctor of Political Sciences, Professor
 LAPAEVA Valentina, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
 LUCHTERHANDT Otto, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
 MARKOSYAN Ashot, Doctor of Economic Sciences, Professor
 MINASYAN Edik, Doctor of History, Professor
 NERSISYAN Karen, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 SARGSYAN Hayk, Doctor of Economic Sciences, Professor
 VASKOV Maksim, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
 YEGHIAZARYAN Arman, Doctor of History, Associate Professor
 ZEJMO Marek, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Candidate of Law, Associate Professor

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: ректор ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор Арам СИМОНЯН

Члены:

АВАГЯН Арцрун, доктор филологических наук, профессор
 АВАНЕСЯН Грант, доктор психологических наук, профессор
 БАБАЯН Давид, доктор исторических наук, доцент
 БАЛАЯН Ваграм, доктор исторических наук, профессор
 ВАСЬКОВ Максим, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
 ГАЛСТЯН Хачик, доктор политических наук, доцент
 ГРУЗДЕВ Владислав, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
 ГЮЛАМИРЯН Джульетта, доктор педагогических наук, профессор
 ДАНИЕЛЯН Геворг, доктор юридических наук, профессор
 ЕГИАЗАРЯН Арман, доктор исторических наук, доцент
 ЖЕЙМО Марек, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
 КАЗИНЯН Гагик, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
 КЕРЯН Гарик, доктор политических наук, профессор
 КОЧАРЯН Тигран, доктор политических наук, профессор
 ЛАПАЕВА Валентина, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
 ЛЮХТЕРХАНДТ Отто, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
 МАРКОСЯН Ашот, доктор экономических наук, профессор
 МИНАСЯН Эдик, доктор исторических наук, профессор
 НЕРСИСЯН Карен, кандидат экономических наук, доцент
 ОВСЕПЯН Мушег, доктор филологических наук, профессор
 САРГСЯН Гайк, доктор экономических наук, профессор

Главный редактор: кандидат юридических наук, доцент Аветик АРУТЮНЯН

*Տպագրվում է ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության աջակցությամբ
 Is published with the support of the Ministry of Sport and Youth Affairs of the Republic of Armenia
 Публикуется при поддержке Министерства спорта и по делам молодежи Республики Армения*

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՉԱԻԹՈՒՔԸ՝ ԹԱԿՇՅԱ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

ՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՂԵՎՈՆԴՅԱՆ

Թեև ՀՀ Ազգային անվտանգության ռազմավարությունում քաղաքացիական հասարակության զարգացումը համարվում է ներքին անվտանգության ամրապնդման բաղադրիչ, սակայն իրական զարգացման նախադրյալները ՀՀ անկախության 26 տարիներին չնչին են եղել: Նախ՝ քաղաքացիական հասարակության կառույցները լայնորեն օգտագործվել են համակարգի տարբեր տարրերի կողմից: Դա մասնավորապես ակնհայտ է եղել համակարգի շահերի քարոզման, ընտրությունների ժամանակ ձայներ ապահովելու, ընդունված որոշումները կյանքի կոչելու, արտադրվող բարիքների վերաբաշխմանը մասնակցությունն ընդլայնելու և այլ գործընթացներում: Բացի այդ՝ ճնշվել են համախմբման, ֆինանսական անկախության, այլընտրանքային տեղեկատվության տարածման, գործունեության ոլորտի ինքնակազմակերպման միտումները: Կարելի է նշել, որ Հայաստանում գործել է քաղաքացիական հասարակության ետատիստական մոդելը՝ պետության մասնակցության հիբրիդային-չնորմավորված ձևատեսակով: Իսկ քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը պետական կառավարման գործընթացին հաճախ կրել է ձևական բնույթ: Օրինակ մասնագիտական ասոցիացիաները ապահովել են առաջին հերթին պետական դիրքորոշման հեռարձակումը, իսկ հաղորդակցություններն աչքի են ընկել միակողմանիությամբ: Կարող ենք նշել «Հայաստանի մաքսային բրոքերների ասոցիացիան»: Այն ձևավորվել է 2010 թվականին: Թեև ասոցիացիայի նպատակներից մեկը, ըստ կանոնադրության, եղել է բրոքերների իրավունքների պաշտպանությունը, սակայն հիմնականում այն զբաղվել է մաքսային մարմինների մոտեցումների ներկայացմամբ ու տարածմամբ: Ընդ որում, այս գործունեությունը բացահայտ խրախուսվել է նույն պետական մարմնի կողմից: ՊԵԿ հսկողության վարչության պետ Գ. Սաղոյանը, ողջունելով ասոցիացիայի ստեղծումը, նշում է. «Երբ սկսեցինք լուրջ ուշադրություն դարձնել բրոքերների ինստիտուտին, մենք նկատեցինք, որ մաքսայինը, որպես այդպիսին, ազդեցության լծակներ չունի բրոքերների «դաշտի» վրա...»¹: Փաստորեն տվյալ մասնագիտական միության ստեղծումն ինքնին ընկալվում էր որպես ոչ թե անկախ հասարակական համագործակցային կամ ընդդիմադիր կառույց, այլ պետական մարմնի կողմից ազդեցության հնարավորություն: Արդյունքը տրամաբանական է. ասոցիացիայի 2010-2017 թվականների գործունեության արդյունքում չի նկատվել պետական մարմնի որևէ գործողության քննադատություն կամ հեղափոխական փոփոխության որևէ առաջարկ:

Նշված օրինակը համատարած ընդգրկում ունի: Մասնավոր հատվածը ևս այն կրկնօրինակում էր: Աշխատանքային ձեռնարկությունների արհեստակցական միությունները գործնականում պաշտպանում էին ղեկավար մարմնի շահերը, հասարակական կազմակերպությունները փորձում էին պետական ֆինանսավորման հասանելիությունը մեծացնել համապատասխան կառույցների մոտեցումները պաշտպանելով, կուսակցությունների ներքին օղակները տեղեկություններ էին փոխանցում բացառապես միակողմանի՝ ղեկավարությունից դեպի հասարակություն և այլն: Այսպիսով, խաթարված էր քաղաքացիական հասարակության առանցքային գործառույթը՝ տեղեկատվության երկկողմանի փոխանցումը: Համապատասխանաբար՝ մասնավոր հատվածի մասնակցությունը հանրային ու պետական որոշումների կայացման գործընթացին խիստ սահմանափակ էր:

¹ Մաքսային բրոքերները ստեղծել են <https://news.am/arm/news/24311.html>

Այնուամենայնիվ, հաղորդակցման միջոցների զարգացումն ու լայն տարածումը, այլ երկրների օրինակով, Հայաստանում ևս բերեց քաղաքացիական ակտիվության աշխուժացման: Ժամանակի հետ և փորձառության մեծացմանը զուգընթաց, այս երևույթը սկսեց կարևոր ազդեցություն ունենալ հանրային քաղաքականությունում:

Քաղաքացիական ակցիաների կանխորոշիչ քաղադրիչների ձևավորումն ու զարգացումը

Քաղաքացիական ակտիվության աճի 1-ին նշանները ի հայտ եկան 2010 թվականից սկսած: Մինչ վիճակագրական տվյալները վկայում էին, որ հասարակության մոտ ոչ առևտրային կազմակերպությունները առավելապես ընկալվում են որպես ինքնատիպ «բիզնես» հնարավորություն¹, քաղաքացիական ոչ ֆորմալ նախաձեռնությունները փորձեցին ինքնակազմակերպվել: Նրանց առաջին հաջողությունները գրանցվեցին 2011 թվականին՝ **Թռչկանի ջրվեժի վրա հիդրոէլեկտրոկայանի կառուցման դեմ և 2012 թվականին՝ Մաշտոցի պուրակի պահպանման ակցիաներում**: Երիտասարդության ինքնակազմակերպումը թեև դեռևս ցածր մակարդակի վրա էր, սակայն բերեց լուրջ արդյունքների: **Թռչկանի ջրվեժի վրա հիդրոէլեկտրոկայանի կառուցումը հանվեց օրակարգից**²: Մաշտոցի պուրակում առևտրային տաղավարներ չտեղադրվեցին³:

Հետագա տարիների իրադարձությունները բացահայտեցին քաղաքացիական մասնակցության ծավալների և հավաքագրման արդյունավետության անընդհատ աճ: Հատկապես սոցիալական խնդիրների շուրջ համախմբումը թույլ տվեց կանխատեսել և իրականացնել արդյունավետ գործողություններ:

1-ին լայնածավալ ընդվզումը տեղի ունեցավ հասարակական տրանսպարտի սակագնի բարձրացման, այնուհետև՝ կենսաթոշակային ռեֆորմի դեմ ակցիաներում: Սակայն Հայաստանում քաղաքացիական ակտիվության բնութագրիչ առանձնահատկությունները հասարակական համախմբման գործընթացում առավելապես ընդգծվեցին էլեկտրաէներգիայի սակագնի ավելացման դեմ պայքարի շրջանակներում:

«**Էլեկտրիկ Երևան**» անվանումը ստացած գործընթացը մեկնարկեց երիտասարդության մի հատվածի կողմից Ֆրանսիայի հրապարակում և Մարշալ Բադրամյան պողոտայում 24-ժամյա բողոքի ակցիաներով: Սակայն կրիտիկական զանգվածի մասին խոսել դեռևս չէր կարելի: Ամեն ինչ փոխվեց, երբ հունիսի 23-ի առավոտյան ոստիկանությունը որոշեց ուժի միջոցով վերականգնել երևաէլեկտրությունը նշված հատվածներում: Բերման ենթարկվեցին 240-ից ավելի ակտիվիստներ, տուժեցին լրագրողներ, հարուցվեց քրեական գործ⁴: Այս գործողությունը բերեց շղթայական ինքնակատալիզի հզոր ալիքի, որի արդյունքում Նույն օրը երեկոյան մարդկանց բանակը բազմակի ավելացավ նշված վայրերում, իսկ բողոքի ակցիաները տարածվեցին Նաև Գյումրիում, Վանաձորում և այլն⁵: Եվս մեկ առանձնահատկություն էր ցանցային կառավարման բազմաթիվ կենտրոնների գոյացումը, ինչը հնարավորություն չէր տալիս հակառակ կողմին վարել ակտիվ

¹ Ishkanian A. Superstitious symbiosis: engagement between activists and NGO's https://www.academia.edu/9573889/Surreptitious_symbiosis_engagement_between_activists_and_NGOs

² Թռչկանի ջրվեժը, կարծես, փրկվեց <https://www.yerkir.am/news/view/14957.html>

³ Մաշտոցի այգում մշտական տաղավարներ չեն տեղադրվելու <https://armenpress.am/arm/print/681895/>

⁴ Armenia: Evaluating Electric Yerevan's Impact <http://www.eurasianet.org/node/74146>

⁵ Шахназарян Н., Протестное движение "Электрик Ереван" и его последствия, <http://echo.msk.ru/blog/ponarseurasia/1711514-echo/>

բանակցություններ կամ գործադրել ճնշում: Ընդ որում, տեղեկատվության փոխանցման հորիզոնական սոցիալական հենքը և բռնությանը բռնությամբ չպատասխանելու մշակույթը հնարավորություն տվեցին խուսափել պրովոկացիոն դրսևորումներից, որոնց արդյունքում կլեզհիտիմացվեր ուժի կիրառումը: Անկախ շարժման վերջնական արդյունքից, այն վեր հանեց և փորձարկեց քաղաքացիական ակտիվության մի շարք կանխորոշիչ բաղադրիչներ, որոնք հետագայում վճռորոշ դեր էր խաղալու թավշյա հեղափոխության ընթացքում:

Քաղաքացիական հասարակության դերակատարման առանձնահատկությունները թավշյա հեղափոխության ընթացքում

Թավշյա հեղափոխության հաղթանակում քաղաքացիական ակտիվության վերոնշյալ առանձնահատկությունները ընդգծված նշանակություն ունեցան: Քաղաքացիական հասարակության թե ֆորմալ և թե հատկապես ոչ ֆորմալ հատվածներում ձևավորվել էր գործունեության ու փորձառության ռեսուրս: Թեև Նախքան ապրիլի 22-ին հեղափոխության առաջնորդների ձերբակալումը և ս գործողություններն աչքի էին ընկնում զանգվածայնությամբ, սակայն այդ օրը ուժի կիրառմանն ի պատասխան հասարակությունն ինքնակազմակերպման ու ինքնակատալիզի միջոցով բազմապատկվեց՝ պարալիզացնելով քաղաքամայր Երևանն ու մյուս խոշոր քաղաքները: Ինչպես Նախորդ՝ «Էլեկտրիկ Երևանի» դեպքում, այս անգամ էլ ցանցային կառավարման բազմակենտրոնությունը պետական մարմիններին թույլ չտվեց կետային միջամտություն իրականացնել: Ընդ որում, կենտրոններն այս անգամ այնքան բազմաթիվ էին, որ ուժային մարմինների մարդկային ռեսուրսները ուղղակի չբավարարեցին:

Յեղափոխության հաջողությունն առաջին փուլում՝ վարչապետ Սերժ Սարգսյանի հրաժարականը շրթայական ինքնակատալիզի և ս մեկ, հզոր ալիքի հիմք հանդիսացավ: Իսկ խորհրդարանի կողմից վարչապետ ընտրելու ընթացքում հեղափոխության առաջնորդ Նիկոլ Փաշինյանին չպաշտպանելու Հանրապետական կուսակցության որոշումը մոբիլիզացրեց այնպիսի զանգված, որն ունակ էր ցանկացած իշխանության պարտադրելու ցանկացած որոշում: Մասնակիցների մասշտաբը, այնուամենայնիվ, չխոչընդոտեց տեղեկատվության հորիզոնական տարածմանը: Ցանցային մեխանիզմների միջոցով ապահովվում էր գործողությունների համաձայնեցվածությունը: Որպես օրինակ կարող ենք նշել ցույցերի դադարեցումը, երբ հեղափոխության առաջնորդի կողմից նշված ժամից հետո առանց բացառության բոլոր փակված փողոցները բացվում էին: Ուժի կիրառման դեմ խաղաղ անհնազանդության սկզբունքների պահպանումն ու բռնության բացառումը ևս բնութագրական են քաղաքացիական հասարակության ինքնագիտակցման ու զարգացման առումով: Թավշյա հեղափոխության հաղթանակում քաղաքացիական հասարակության ներդրումը տարիների ընթացքում կուտակված փորձի և գիտելիքների կիրառումն էր:

Այսպիսով կարող ենք նշել, որ քաղաքացիական հասարակության կառույցների դերակատարման վակուումը ժամանակի ընթացքում բերեց քաղաքացիական ակտիվության զարգացմանը: Տարբեր գործընթացների ընթացքում բյուրեղացան գործողությունների բնորոշիչ առանձնահատկություններ, որոնք հետագայում առանցքային նշանակություն ունեցան թավշյա հեղափոխության հաղթանակում: Այդ առանձնահատկությունները կարելի է ամփոփել հետևյալ կետերում.

1. Բռնությանը հակազդելու խաղաղ անհնազանդության գերակայություն:
2. Ինքնակազմակերպման բարձր մակարդակ:
3. Ինքնակատալիզվող համախմբման շղթայական զարգացում:

4. Տեղեկատվության ցանցային-հորիզոնական փոխանցում:

5. Ցանցային գործողությունների տրամաբանությունում բազմազան կենտրոնների ձևավորում և գործարկում:

Այս առանձնահատկությունները վճռական նշանակություն ունեցան բաղաբաղական գործընթացի հանգուցալուծման առումով:

Ռոբերտ Դևոնդյան
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԹՈՆՔԸ՝
ԹԱՎՈՅԱ ԳԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ բաղաբաղական հասարակություն, թավշյա հեղափոխություն, կուտակում, առաջընթաց, ինքնակազմակերպում ինքնակատալիզ

Քաղաքացիական հասարակության էվոլյուցիոն զարգացումը Հայաստանի անկախացումից ի վեր բախվում էր կոռումպացված-ավտոկրատ պետական համակարգի շահային դրսևորումների պատճենին: Այնուամենայնիվ, ժամանակ առ ժամանակ տեղի էին ունենում բաղաբաղական ակտիվության նշանակալի դրսևորումներ: Այս կետային իրադարձությունների վերլուծության արդյունքում նշմարվում էին Հայաստանում բաղաբաղական հասարակության գործունեության առանձնահատկություններ, որոնք ամբողջ ներուժով բացահայտվեցին 2018 թվականի ապրիլ-մայիսին՝ Թավշյա հեղափոխության ընթացքում:

Robert Ghevondyan
CIVIL SOCIETY AWAKENING
IN THE CONTEXT OF VELVET REVOLUTION

Keywords: *civil society, velvet revolution, accumulation, progress, self-organization, self-catalysis*

Civil society evolution after gaining independence of Armenia was facing the barrier of the state-based corrupt – autocratic system. Nevertheless, from time to time significant acts of civil activity were taking place. As a result of analysis of these point events features of Armenian civil society activity were seen, which declared themselves with all potential within the process of velvet revolution. The bases of participation, key role, predominance and modernization values of civil society in the Republic of Armenia are presented in the article.

Роберт Гевондян
РАСЦВЕТ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ
БАРХАТНОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Ключевые слова: *гражданское общество, бархатная революция, накопление, прогресс, самоорганизация, самокатализ*

Эволюция гражданского общества после обретения независимости Арменией сталкивалась с барьером государственной корумпированной-автократической системы. Тем не менее время от времени происходили значимые проявления гражданского активизма. В результате анализа этих точечных событий были выявлены особенности деятельности гражданского общества в Армении, которые проявились всем своим потенциалом во время бархатной революции. В статье представлены основы участия, ключевой роли, преобладания и модернизации ценностных ориентиров гражданского общества в событиях в Республике Армения.

- 40. Ղևոնդյան Ալեն** - ԵՊՀ դասախոս, ք.գ.թ., դոցենտ
Ghevondyan Alen - Lecturer of YSU, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
Гевондян Ален - преподаватель ЕГУ, к.п.н., доцент
E-mail: al.ghevondyan@gmail.com
- 41. Ղևոնդյան Ռոբերտ** - «Հայկական շահ» գիտա-վերլուծական կենտրոնի փոխնախագահ, ք.գ.թ.
Ghevondyan Robert - Vice-Chairman of scientific and analytical centre «The Armenian Interest», Candidate of Political Sciences
Гевондян Роберт - заместитель председателя научно-аналитического центра «Армянский интерес», к.п.н.
E-mail: robert.gh81@gmail.com
- 42. Մալոյան Արման** - ՀՀ ԿԳՆ Կրթության ազգային ինստիտուտի գլխավոր մասնագետ, պ.գ.թ.
Maloyan Arman – chief specialist of Ministry of Education and Science of Republic of Armenia, Candidate of History
Малоян Арман - главный специалист Национального института образования МОН РА, к.и.н.
E-mail: armanmaloyan@mail.ru
- 43. Մակարյան Լիլիթ** - Եվրոպական համալսարանի դասախոս, պ.գ.թ., դոցենտ
Makaryan Lilit – Lecturer of European University, Candidate of History, Associate Professor
Макарян Лилит – преподаватель Европейского университета, к.и.н., доцент
E-mail: lilit.makarian@mail.ru
- 44. Մանուկյան Վիոլետտա** - ԵՊՀ ասպիրանտ և դասախոս
Manukyan Violetta – PhD student and Lecturer of YSULSS
Манукян Виолетта- аспирант и преподаватель ЕГЛУ
E-mail: manukyan.violetta@gmail.com
- 45. Մարգարյան Մամիկոն** - ՀՀ ԱԺ գլխավոր մասնագետ, ՀՀ ՊԿԱ դասախոս, ք.գ.թ., դոցենտ
Margaryan Mamikon- Chief specialist at the National Assambly of the RA, Lecturer of Public Administration Academy of the RA, Candidate of Political Sciences
Маргарян Мамикон - главный специалист Национального собрания Республики Армения, преподаватель АГУ РА, к.п.н.
E-mail: margaryan.mamikon@gmail.com
- 46. Մարկոսյան Աշոտ** - ԵՊՀ դասախոս, Մագիստրոսական ծրագրի ղեկավար, տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Markosyan Ashot – Lecturer of YSU, Head of Masters Program, Doctor of Economic Sciences, Professor
Маркосян Ашот - преподаватель ЕГУ, руководитель магистерской программы, д.э.н., профессор
E-mail: ashotmarkos@rambler.ru

- Գուրգեն Սիմոնյան.** Արցախի Հանրապետության պետական ապարատի զարգացման հեռանկարները երկպալատ օրենսդիր իշխանությամբ հայկական դաշնային պետության կազմում.....186
Gurgen Simonyan. The Perspectives of the Development of the State Apparatus of the Republic of Artsakh in the Armenian Federal State with Bicameral Legislative Structure.
- Գурген Симонян.** Перспективы развития государственного аппарата Республики Арцах в составе федеративного армянского государства с двухпалатным органом законодательной власти
- Մամիկոն Մարգարյան.** Համագործակցության մշակույթը՝ որպես ազգային անվտանգության ապահովման գործընթաց.....193
Mamikon Margaryan. Cooperation Culture as Process of Providing of the National Security
- Мамикон Маргарян.** Культура сотрудничества как процесс обеспечения национальной безопасности
- Ռոբերտ Ղևոնդյան.** Զաղաքացիական հասարակության զարթոնքը՝ թավշյա հեղափոխության համատեքստում.....201
Robert Ghevondyan. Civil Society Awakening in the Context of Velvet Revolution
- Роберт Гевондян.** Расцвет гражданского общества в контексте бархатной революции
- Սերգեյ Վարդազարյան.** Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման առանձնահատկություններն ու հեռանկարները.....205
Sergey Vardazaryan. Peculiarities and Prospects of the Karabakh Conflict Arrangement
- Сергей Вардазарян.** Особенности и перспективы урегулирования карабахского конфликта
- Անժելա Մնացականյան.** ՀՀ ռազմական քաղաքականությունը, որպես պետականության ամրապնդման երաշխիք.....212
Anzhela Mnatsakanyan. Military Policy of the Republic of Armenia as Guarantee of Strengthening State
- Анжела Мнацакян.** Военная политика Республики Армении как гарантия укрепления государственности
- Լիլիթ Չիչոյան.** Կառավարող ընտրանու պատասխանատվությունը Երիտասարդության քաղաքական սոցիալականացման գործընթացում.....217
Lilit Chichoyan. The Responsibility of Ruling Elite in the Process of Youth Political Socialization
- Лилит Чичоян.** Ответственность правящей элиты в процессе политической социализации молодежи
- Մանե Աթիկյան.** Երիտասարդության քաղաքական սոցիալականացումը՝ որպես լիդերության գործառույթ.....222
Mane Atikyan. Political Socialization of Youth as a Function of Leadership
- Мане Атикян.** Политическая социализация молодежи как функция лидерства
- Մարգարիտ Պետրոսյան.** Միջնորդների դերը անլուծելի հակամարտությունների կարգավորման գործընթացում: Արցախի դեպքը.....228
Margarit Petrosyan. The Role of Mediators in the Process of Conflict Resolution: The Case of Artsakh
- Маргарит Петросян.** Роль посредников в процессе урегулирования неразрешимых конфликтов на примере Арцаха